

Balogh Jolán

KÉSŐRENAISSANCE KŐFARAGÓ MŰHELYEK

V. Közlemény

A KOLOZSVÁRI MŰHELYEK

XVI. SZÁZAD (IV. RÉSZ)

ADATTÁR

III. Műemlékek

1. KOLOZSVÁR VÁROSÁBAN (folytatás)

HÁZAK MARADVÁNYAI A MUZEUMBAN

Muzeul de Istorie din Cluj
/egykor az Erdélyi Nemzeti Muzeum Régiségtára/

E jegyzék közlésekor őszinte nagy hálával emlékezem meg dr. Constantin Daicovicu professzorról, a Muzeum elhunyt igazgatójáról, a kiváló régész akadémikusról, aki szíves jóakarásával, a tudományos célt méltányló megértésével mindenkor segítségemre volt és készséggel engedélyezte a Kőtár anyagának ismételt tanulmányozását, fényképezését, mind az 1930-as években, mind pedig jóval később, az 1960-as években.

A Muzeum páratlanul szép Kőtára a XIX. század végén kezdett kialakulni a kvári házak bontásából kikerült faragványokból. Ez az anyag az évek során egyre bővült, egyre gazdagodott. Első rendszerezője és első kiállításának rendezője dr. Pósta Béla professzor, muzeumigazgató volt, aki az egész gyűjteményt az Egyetem központi épületének egyik alagsori nagy termében állította ki a római kori kőtárral együtt. Erről beszámolót is irt (PÓSTA B.: Kőemlékek felállítása az Erd. Nemz. Muzeum Érem- és Régiségtárában.

Muzeumi és Könyvtári Értesítő. 1907. 138-147, 10, 11. kép). E sorok írója 1931-ben még ott, az Egyetem alagsorában látta a gyűjteményt. Egy évvel később, 1932-ben dr. Ferenczi Sándor és Duka Péter átszállították a Muzeum Bástya-utcai épülete jobb szárnyának a földszinti teremsorába. A szebbnél szebb faragott ajtóknak, ablakoknak, faragványoknak élményt keltő, hatásos felállítása (II/24, 39. kép) Ferenczi Sándor érdeme és nagy munkája, melyben hűséges segítőtársa volt Duka Péter. Ugyanígy elvek szerint folytatta a kiállítás kiegészítését dr. Entz Géza és így folytatódik napjainkban is egyre újabb darabokkal.

A Kőtár első katalógusát Pósta Béla állította össze 1903-ban. A Muzeum új katalógusa, illetve vezetője 1967-ben jelent meg dr. Hadrlan Daicovicu muzeumigazgató szerkesztésében, irták az intézet muzeológusai, a középkori Kőtárról szóló részt Viorica Marica.

73, 102
193

Wolphard – Kakas ház maradványai (Fő tér 32 (31) sz.)

Wolphard Adorján építkezéseinek a maradványai.

- 61 Ablak keresztosztással. 1534. Lt. sz. VI. 1550 (II/13. kép). Méretei: 253 x 222 x 24. belvilága: 190 x 146. Cimerpajzsban Wolphard Adorján cimere: hármashalmon álló, csőrében leveles ágat tartó madár. Felirata: DOMINVS · ERIGIT · ELIOS · MDXXXIII. Lelőhelye: a Wolphard-ház emeleti ablaka.
- 59 Ablak keresztosztással. 1534. Lt. sz. VI. 1551 (IV/15. kép). Méretei: 253 x 204 x 21, belvilága 188 x 146. Felirata: PATERE · ET · ABSTINE · MDXXXIII. A cimerpajzsban a Wolphard-cimer. Lelőhelye: a Wolphard-ház emeleti ablaka. Ez a két ablak az emelet bal szárnyán az utcai nagy szobából nyílt.
- Ablak keresztosztással. 1536. Lt. sz. VI. 1553. Méretei: 248 x 240 x 17; belvilág 188 x 151. Cimerpajzsban a két sarkánytól övezett Wolphard-cimer. Felirata: DOMINVS · REFGIVM · MEVM · ET · VIRTVS · MDXXXVI. Lelőhelye: a Wolphard-ház emeleti jobb szélső ablaka, mely a kisebbik szobából nyílt.
- Az ablakok rajzai Pákei Lajostól, Rados Jenő tanítványaitól (1942. 22/1), Sebestyéntől (1963. Pl. 11).
- Az egyszerűen profilált, keresztosztású ablakok típusa először Mátyás budai várpalotáján tűnt fel, majd országszerte meghonosodott (Bács, Nyirbátor, Kőszeg, Simontornya, Ötvöskónyi, Pécs, Várad, Szeged, Bártfa stb.). Ezt nevezték „fenestra yticalis”-nak (BALOGH. J.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966. I. 127; II. 106. kép). A frizdisze, a szalagos cimerpajzs előfordul mind Budán, mind pedig Gyulafehérvárt, a Lázói kápolna (1512) nyugati kapuján (BALOGH 1943. 96. kép), valamint egy friztöredéken is (Gyfehérvár, Múzeum).
- Irodalom (a három ablakhoz): JAKAB Rajzok. II. 1888. V. tábla. PÓSTA 1903. 29-30, 34. sz. (ajtóknak nevezi). Sándor 1913/II. 58. CSÁNYI 1913. 3. kép. FERENCZI 1922. 101-102 (a cimer megfejtése). BALOGH 1935. 38. kép (ablak). BALOGH 1943. 100–101, 260–261., 149–151, 153. kép. GOLDENBERG 1958. 104-107. SEBESTYÉN 1963. Pl. 11. BALOGH J.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966. I. 127. Iatoria 1968. 419. kép. Múzeul Cluj. 1967. 48-49. FEUERNÉ TÓTH R. előadása. Ars Hungarica. 1975/2. 349 (tévesen kettős osztásúnak nevezi).
- 64-65 Ajtó. 1541. Lt. sz. VI. 1554 (II/15, 16. kép). Méretei: 259 x 145 x 16-22, belvilág 183 x 88. Cimerpajzsban a Wolphard cimer papi kalappal (Wolphard Adorján erdélyi püspöki vikárius volt). Felirata:

SOLA · SALVS · SERVIRE · DEO · SVNT · CAETERA · FRAVDDES
OMNIA · PRAETEREVNT · PRAETER · AMARE · DEVM ·
MDXLI

(a feliratban az A E és az A V betűk ligatúrák). Lelőhelye: a Wolphard-ház földszinti ebédlője (Jakab Rajzok, II. 1888, V. tábla). Rajzai Pákei Lajostól, Rados tanítványaitól (20), Sebestyéntől (Pl. 12).

Az ajtó pilasztefejezetei oly típust követnek, mely végső fokon Leon Battista Alberti-re megy vissza (Firenze, Cappella Rucellai, Santo Sepolcro). Mátyás budai

palotáján két változatban is feltűnik. Később megtaláljuk az esztergomi Bakócz kápolna vörösmárvány stallumán, a pomázi tabernakulumon (1519), egy pécsi töredéken és a balatonszemeli tabernakulumon (BALOCH i. m. 1966. I. 111, 124. II. 82, 84. kép).

Irodalom: JAKAB Rajzok II. 1888, V. tábla. SZÁDECZKY L.: Kovacsóczy Farkas kancellár. Bp., 1891. címlap. PÓSTA 1903. 27. sz. VERESS E.: Izabella királyné. Bp., 1901. 227 (Martinuzzi kvári házából). PÓSTA 1907. 12. kép. CSÁNYI 1915. 5. kép. GEREVICH T. – GENTHON I.: A magy. tört. képeskönyve. Bp., 1935. (Martinuzzi házából, 1512). BALOGH 1935. 39. kép (Wolphard ajtó). 1940. 588. képpel, 1943. 168. kép. 1953. 39. kép. 1956. 223. kép. GOLDENBERG 1958. fig. 16. BALOGH 1961. 257. kép. 1964. 257. kép. 1970. 361. kép. BALOGH I.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp. 1966. I. P56 111. V. KOVÁCS S.: Magy. humanisták levelei. Bp., 1971. 38. kép.

Wolphard István főbiró építkezéseinek maradványai

129, 110 A j t ó . 1579. Lt. sz. 1549. (II/54, 58. kép.) Méretei: 256 x 175 x 19. 5 - 26; belvilág 186 x 121; ajtófél szélessége 30, oszlopfő magassága 25. A párkány alsó részén rovátkolás. Cimerpajzsban a két sárkánytól övezett Wolphard cimer (három törrel átszurt szív). Felirata:

VIVE • MEMOR • LETHI • FVGIT • HORA
M • D LXXIX

Idézet Persius szatiráiból 5.153. (Margalits 1895. 544; Henkel-Schöne 1967. 1000; Walther II/5. 1967. Nr. 33944.)
Mesterjegye:

Lelőhelye: a Wolphard-ház egyik földszinti szobája, a kapubejárattól balta (Balogh 1944. 8. kép). Rajzok: Pákeitől, Rados tanítványaitól (1942. 28/13), Sebestyéntől (1963. Pl. 13).

Irodalom: JAKAB Rajzok. II. 1888. V. tábla. SZÁDECZKY L.: Kovacsóczy Farkas. Bp. 1891. 3. PÓSTA 1903. 31. sz. VERESS E.: A Hunyadiak siremlékei. Magyarország Műemlékei. I. Bp., 1905. 107, SÁNDOR 1913/II. 59-60. CSÁNYI 1913. 8. kép. CSABAI 1934. 49 (remeke az erdélyi maszk-plasztikának). GOLDENBERG 1903. 104-107. SEBESTYÉN 1963. Pl. 13. Muzeul Cluj 1967. 49. PASCU-MARICA 1969. 68. kép. BALOGH 1970. 360. kép.

131 A j t ó . 1581. Lt. sz. VI. 1552 (II/57 és IV/17. kép.) Méretei: 254 x 182 x 18-25; belvilága 182 x 93. A rovátkolt cimerpajzsban az új Wolphard-cimer: három törrel átszurt szív.

Felirata:

VIVE • DIV • SED • VIVE • DEO • NAM • VIVERE MVNDO
MORTIS • OPVS • VIVA • EST • VIVERE • VITA • DEO
M • DLXXXI

(Walther II/5. 1967. Nr. 33942 – első említése 1576-ban.) Lelőhelye: a Wolphard ház emeleti vestibuluma, a nagy kandalló mellett (BALOGH 1944. 11. kép). - Rajza Pákei-től, Rados tanítványaitól (1942. 22/2).

97 A fél-oszlopokkal diszitett ajtófelek analógiáit megtaláljuk Sebastiano Serlio rajzán (II/37. kép) és másutt is az olasz későrenaissance idején.

Irodalom: JAKAB Rajzok. II. 1888. IV. tábla. PÓSTA 1903. 23. sz. SÁNDOR 1913/II. 57-60. BALOGH 1935. 41. kép. GOLDENBERG 1958. 104-107. PASCU MARICA 1969. 74. BALOGH 1973. 361. kép.

P á r k á n y t ö r e d é k (ajtó vagy ablak-szemöldökkő) 1581. Méretei: 42 x 119 x 17. Cimerpajzsban a Wolphard-cimer. Felirata: „... NDAT (a cimerpajzstól balra) IO•VANIVS 1581”. (a cimerpajzstól jobbra). - Rajza Rados tanítványaitól (1942. 26/3).

Mesterjegye:

132 K a n d a l l ó (II/49. kép). A füstfogónak félnyolcszeget képező széles párkánya rozetta-disszel és a Wolphard-cimerrel. Méretei: 105, 84, 120 széles a párkány három éle; 42 a magasság; vastagsága 27-29. A cimerpajzs és a rozetták hátere rovátkolt. Lelőhelye a Wolphard-ház földszinti szobája. Erről Pákei rajza: Balogh 1944. 13. kép.

134, 136-137, 133 K a n d a l l ó (II/48, 50, 51. és IV/26. kép). A füst fogónak fél nyolcszöget képező párkánya triglyphes tagolással, a triglyphék között rozettákkal, és két levéldiszes gyámkővel. Méretei: 190, 114, 108 széles a párkány három éle. 34 a magassága; 19 a vastagsága. A gyámkő méretei: 46 x 62 x 21. Rovátkolás a gyámkő mezejében. A cimerpajzsban Stephanus Wolphard monogramja.

Felirata (feloldva a ligaturákat):

ME • MEA • PAVPERTAS VIT
 AE TRADV CAT • INERTI • DVM • ME
 VS ASSIDVO • LVCEAT • IGNE • FOCVS

Lelőhelye: a Wolphard-ház emeleti vestibuluma, az 1581-es ajtó mellett. Erről Pákei rajza: BALOGH 1944. 11. kép. - (IV. közleményben IV/21. kép); valamint Pákei rajzai a rozettákról (IV/26. kép).

Irodalom: JAKAB Rajzok. II. 1888. IV. tábla. (emeleti kandalló), PÓSTA 1903. 33. sz. PÓSTA 1907. 147. képpel. SÁNDOR 1913/II. 57-60. CSÁNYI 1913. 4. kép. BALOGH 1935. 48. kép. GOLDENBERG 1958. 107. PASCUMARICA 1969. 75. kép.

139 K a n d a l l ó . 1582. Lt. sz. VI. 1339-1345 (II/52. kép). Méretei: 173 x 160 x 25; belvilága 69 x 90. A virágdiszes mezők rovátkoltak. Felirata (feloldva a ligatutákat):

DEVS • SVPERBIS • RESISTIT
 HVMILIBVS • DAT • GRATIAM
 MDLXXXII

(Bibliai igevers: Jakab 4. 6., I. Péter 5. 5.) Lelőhelye: a Wolphard-ház földszinti ebédlője (JAKAB Rajzok. II. 1888. V. tábla). Rajzok: Pákei Lajostól, Sebestyéntől (1963. Pl. 17).

Irodalom: JAKAB Rajzok. II. 1888. V. tábla. SZÁDECZKY L.: Kovacsóczy Farkas kancellár. Bp., 1891. 25. PÓSTA 1903. 32. sz. (ablaknak nevezi). PÓSTA 1907. 13. kép. CSÁNYI 1913. 9. kép. BALOGH 1934. 142, 145 képpel. BALOGH 1935. 21 (a virágdomborművek rajza hasonló Parócsy Zsófia siremlékének virágtőves motivumához; valószínűleg egy mester művei), 49. kép. BALOGH 1940. 345 képpel. BALOGH 1940/II. 4. kép. VÁSÁRHELYI 1942. 67. GOLDENBERG 1958. 104-107. SEBESTYÉN 1963. Pl. 17. BALOGH J.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966. II. 569. b. kép. Muzeul Cluj. 1967. 57. kép. PASCUMARICA 1969. 72. kép.

125 B o l t o z a t z á r ó - k ő levéldisszel és a Wolphard-cimerrel. Lt. sz. VI. 1546 (II/59. kép). Méretei: 42 x 43 x 9. Lelőhelye: a Wolphard-ház emeleti vestibulumban a boltozat záróköve. Erről Pákei Lajos rajza: B a l o g h 1944. 12. kép. – (II/20. kép)

Irodalom: SÁNDOR 1913/II. 58 (a Wolphard ház első boltíves szobájából).

158 B o l t o z a t t a r t ó g y á m k ő levéldisszel, üres cimerpajzzsal. Lt. sz. 1541 (II/60. kép). Méretei: 21 x 19 x 23. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház.

126 B o l t o z a t t a r t ó s a r o k g y á m k ő levéldisszel. Lt. sz. VI. 1538 (II/62. kép). Mérete: 20 x 19 x 15-19. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház.

Voluta alakú gyámkövek levéldisszel. Lt. sz. 1539 és 1540. Méretei: 35.5 x 12 x 27.5 -20. A levéldisz háttére rovátkolt. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház.

- 124 Gyámkövek egyszerű tagolással (II/61. kép). Lt. sz. VI. 1506, 1507, 1515, 1516, 1520, 1521. Méretei: 23 x 23.5 x 4.5-8.5. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház.

Kakas István építkezéseinek a maradványai

- 144, 152 Ajtó. 1590. Lt. sz. VI. 1547 (II/70 és IV/24. kép). Méretei: 230 x 162 x 33-35; belvilága 176 x 90; keret szélesség: 32. Festett feliratok. A párkány felső szélén:

NIHIL TAM ALTE NAM CONST VTRTVS
NON POSSIT ENITI CICERO 1590.

Alsó frizén: DEVS NOBIS HAEC OTIA FECIT.

A két első sor rongált, ezért e szöveg értelmetlen, jöllehet a felirat tanúsága szerint Cicero-idézet; a Proverbia-kiadványokban azonban nincs hozzá hasonló szöveg.

A harmadik sor idézet Vergiliusból: Ecloga I. 6 (Henkel-Schöne 1967. 841, 1053).

Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház.

Irodalom: POSTA 1903. 26. sz. CSÁNYI 1913. 6. kép. RADOS 1942. 23/1 (rajza). Muzeul Cluj 1967. 56. PASCU-MARICA 1969. 74.

Boltozattartó gyámkö zodiakus jelképpel: Vizöntő. Lt. sz. VI. 1544. Méretei: 26 x 18 x 5-20. A dombormű mezeje rovátkolt. Lelőhely: a Wolphard-Kakas-ház földszinti udvari terme, az un. zodiakus szoba.

- 155 Boltozattartó gyámkö zodiakus jelképpel: Nyilas. Lt. sz. VI. 1543 (II/74. kép). Mérete: 26 x 24 x 6 - 22. A dombormű mezeje rovátkolt. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház földszinti udvari terme, un. zodiakus szoba.

- 159 Boltozattartó gyámkö domborműve: dudát fuvó gyermek. Lt. sz. VI. 1545 (II/71. kép). Méretei: 37 x 30 x 6-26. A dombormű mezeje rovátkolt. Lelőhelye: Wolphard-Kakas-ház, lépcsőház.

Irodalom (a három gyámköhöz): BALOGH 1935. 53, 55. kép. PASCU-MARICA 1969. 78-79. kép.

- P57 Bogner-Gelyén ház maradványai: (Fő tér 31. sz., Gyergyai illetve Frank-Kiss-ház)

- 67-71 Ajtó. A párkány frizén sárkányon lovagló puttók. 1560-as évek. Lt. sz. 1555 (II/18-21. kép). Méretei: 212 x 168 x 18-22; belvilága 171 x 87; ajtófél szélesség 28; pilaszter szélesség 14.5. Cimerpajzsban E B monogram. A friz és a

- 75 cimerpajzs mezeje helyenként rovátkolt. Lelőhelye Frank-Kiss-ház. Rajza Pákei Lajostól (IV/11. kép), Rados tanítványaitól (1942. 21/1), Sebestyéntől (1963. Pl. 23).
Irodalom: PÓSTA 1903. 21. sz. BALOGH 1934. 139. 144 képpel. SEBESTYÉN 1963. Pl. 23. Muzeul Cluj 1967. 48., 55. kép. BALOGH 1973. 360. kép.

- Ajtó, melyet kandelláber alaku féloszlopok kereteinek. 1569. Lt. sz. 1556.
73 (II/24. kép). Mérete: 208 x 170 x 19-26; belvilág 166.5 x 90; keretszélesség 28.
A cimerpajzsban E B monogram. A féloszlopok felett kiugró párkányon festett év-

- 77 szám: 1569. Rajza Pákei Lajostól (IV/12. kép), Rados tanítványaitól (1942. 21/2), Sebestyéntől (1963. Pl. 24).
Irodalom: PÓSTA 1903. 22. sz. BALOGH 1934. 144. SEBESTYÉN 1963. Pl. 24. Muzeul Cluj 1967. 48. PASCU-MARICA 1969. 76.

- 72 1. Ajtó fél fél oszloppal, korinthusi fejezettel. 1560-as évek. Lt. sz. VI. 1557. Mérete: 138 x 25 x 18.5-27. Rajza Pákei Lajostól (II/23. kép), az alább következő töredékekkel együtt: 3. ajtófél, friz, párkány, csavart oszlop (Nb. a rajzon az utolsó darab nem XVI. századi). Pákei előkészítő vázlatrajzán (unit. ltár.) így jelöli meg lelőhelyét: „Bogner Emericus Gyergyai-ház. – a filegóriából. - Muz. 35. sz.” Tehát azonos lenne Pósta katalógusában 35. számmal jelölt „ablak”-kal (PÓSTA 1903. 35. sz. RADOS 1942. 29/1).

2. Ajtó fél fél oszloppal, korinthusi fejezettel, amely hasonló, de nem azonos az előbbivel. 1560-as évek. Lt. sz. - Mérete: 138 x 26 x 27.5. Lelőhelye nyilván azonos az előbbivel. A Muzeumban, a kiállításban a kettőt a hozzájuk nem tartozó dór friz kapcsolja össze.

3. Ajtó fél fél oszloppal, korinthusi fejezettel, mely hasonló az előbbihez (Lt. sz. 1557. számához), abacusa azonban eltérő: nem sima, hanem rozet-tával diszitett. 1560-as évek. Lt. sz. VI. 1686. Mérete: 188 x 25 x 24; a fél-oszlop fejezetének magassága 27. Lelőhelye nyilván azonos az előbbiekekkel.
72 Rajza Pákei Lajostól ugyanazon a rajzlepon, mint a Lt. sz. 1557 (II/23. kép).
A Muzeumban a Bogner monogramos csavart oszloppal együtt kiállítva, felettük

- a következőkben leírt levélsoros frizzel (Pósta 1903. 37. „ablak”. Rados 1942. 27/2). - Megjegyzendő további, hogy Bonchidán dr. Bod Péter orvos egykori gyűjteményében van egy ajtófélfő-törődék (II/22. kép), melyet hasonlóképpen korinthusi fejezetű féloszlop diszit (80 x 38 x 26). Nagyon valószínű, hogy ez is a Bogner-házból került elő.

- 70 Friz levélsorral, két szélén rozettával. Lt. sz. – Mérete: 22. 5 x 145 x 23; belvilága a két rozetta között 104. 1560-as évek. Lelőhelye azonos az előbbiekkal. Pákei rajzán ugyanazon a lapon látható, mint a Lt. sz. VI. 1557. és VI. 1686 (II/23. kép).- Megjegyzendő, hogy Pákei ugyanerre a rajzlapra egy párkányt is rajzolt, mely levélsorral, tojással és fogsorral diszített. A Muzeumban viszont a friz felett egyszerű fogsoros párkány látható (16 x 163 x 29), amely nem tartozik hozzá.

A 3. ajtófélfő, a levélsorral diszített friz és a Bogner monogramos oszlop 1971 óta a kvári Muzeum letéte a bukaresti Muzeul de Arta-ban.

- Gyámkő levéldisszel, a cimerpajzsban E B monogrammal és évszámmal:
79 1568. Lt. sz. VI. 1549 (II/26. kép). Mérete: 20 x 19 x 28. A cimerpajzs rovátkolt.

- 78 Kandalló rozettasoros kereteléssel. Lt. sz. 1548. (II/25. kép). Mérete: 97 x 156 x 24; belvilága: 55 x 80; keret szélesség: 26. A keret belső felén kifurt yukak. Lelőhelye a leltár szerint tévesen Wolphard-Kakas-ház. Rajza Pákei Lajostól ugyanazon a rajzlapon, mint a fentebb említett féloszlopokkal diszített ajtófélek a Frank-Kiss-házból. Stílusa is ezekhez kapcsolódik. Tehát az igazi leelőhelye valószínűleg a Frank-Kiss-ház. Rajza Pákeitől, Rados tanítványaitól (1942. 27/1). A rozettasoros motívum eredetére nézve 1. az 1574-ből való Minch ajtó hasonló diszéről írott megjegyzést: *Ars Hungarica* 1975. 272.
- Irodalom: POSTA 1903. 38. sz. CSÁNYI 20., 10. kép. BALOGH 1935. 20-21., 47. kép. SEBESTYÉN 1963. fig. 32. Muzeul Cluj 1967.49-50. PASCU-MARICA 1969. 73. kép.
- Az eddig ismert darabok (2 ajtó, 3 ajtófélfő, friz, gyámkő, kandalló) ugyanabból az építési periódusból, azaz az 1560-as évekből származnak, kettő közülük évszamos: 1568, 1569. Stílus tekintetében közel állnak Petrus Minch Fő-téri házából származó 1574-es rozetta keretelésű ajtóhoz (befalazva az egykori Pákei villa előszobájában – IV/21. kép).

P57
123

Oszlop, csavarosan futó kannelurákkal. XVI. sz. vége – XVII. eleje.
Lt. sz. -. Méretei: 138 magas; kerülete 68; oszlopfő 24 x 28; cimerpajzs 26 x 23
A cimerpajzsban E B monogram. Kerek oszlop lévén, telhetőleg több más oszlop-

pal együtt az udvari tornác iveit tarthatta. Lelőhelye: vagy a Bogner ház (Frank-Kiss ház), vagy a Wolphard-Kakas-Bogner ház. Rajza Pákei Lajostól ugyanazon a rajzlapon (II/23. kép), mint a fenti ajtófelek.

Irodalom: SÁNDOR 1913/II. 69-70, képpel. RADOS 1942. 27/2.

172 Friz triglyphes tagolással és rozettákkal. XVI. század vége. Lt. sz. - Méretei: 32 x 152 x 11. 5. (II/83. kép). Cimerpajzsban E B betük (de nem összefonottan, mint a fentiek). Lelőhelye: vagy a Bogner ház (a Frank-Kiss ház), vagy a Wolphard-Kakas-Bogner ház.

Ez a gyakran előforduló friz-típus végső fokon antik eredetű. (II Taccuino Senese di Giuliano da San Gallo. Pubbl. da R. Falb. Siena, 1902. fol. 14). Antik hatásra lett gyakori az olasz XVI. századi építészetben és olasz közvetítéssel jutott el Erdélybe

Az utóbbi két datab (oszlop, dór friz) későbbi építési periódusból származik.

A Püspöky ház maradványai (Fő-tér 20. /21/. sz.)

100 K a p u felső része. 1571. Lt. sz. VI. 1681 (II/38. kép). Mérete: 233 x 420 x 31; belvilág 152 x 290; ajtófél szélesség 29.5. A cimerpajzsban B P monogram.

- 99 Felette kerek medaillonban három egybekapcsolt ruhátlan alak (II/36. kép).
A friz felirata:

COMMORANDI NATVRA (balra) DIVERSORIVM NOBIS (jobbra)
NON HABITANDI DEDIT ANNO SALVTIS 15 • 71 .

- 100 A két kapufél lábazata Kolozson, Hankó Veres Károly egykori háza előtt, mint virágtartó (Kelemen Lajos közlése 1346. ápr. 5.). A teljes kapu rajza Pákei Lajostól (II/38. kép).

A kapuzat domborművének témája (három egymásba kapcsolódó ruhátlan alak) középkori eredetű. Előfordul egy XIV. századi zárókövön, mely Nagold-ból származik (Baum, J.: Deutsche Bildwerke des 10. bis 18. Jahrhunderts. Stuttgart-Berlin, 1917. S. 104, Nr. 52. – Kataloge der Kgl. Altertümersammlungen in Stuttgart. Bd. III). Baum Trinitas jelképnek tekinti más hasonló jelképekkel együtt. Ez az ábrázolás Kolozsvárt 1571-ben feltűnő jelenség, feltehetőleg a ház építetőjének tudatos bizonyágtétele a Szentháromságról.

Irodalom: CSÁNYI 1913. 11. kép (a medaillon dombormű Szicilia cimerére emlékeztet). BALOGH 1934. 145. 1935. 23. RADOS 1942. 26; BALOGH 1944. 11. Muzeul Cluj. 1967. 50. kép. PASCU-MARICA 1967. 77-78., 89. kép.

- 102 A b l a k keresztosztással és dór frizzel. 1570-es évek vége. Lt. sz. 1682. (II/39. kép). Mérete 818 x 197 x 12; belvilág: 160 x 129; keret szélesség 25. A cimerpajzsban B P monogram. - Rajza: RADOS 1942. 28/2.

A b l a k keresztosztással, dór frizzel. 1570-es évek vége. Lt. sz. VI. 1683. Mérete: 211 x 196 x 17; belvilág 160 x 129; keretszélesség 25. - Rajza: R a d o s 1942. 29/2.

A b l a k keresztosztással, dór frizzel. 1570-es évek vége. Lt. sz. VI. 1684. Mérete: 212 x 200 x 16.5; belvilág 160 x 128. A könyöklő párkány méretei 15 x 173 x 25.

A ház teljes homlokzata Sárdy István festménye és a maradványok alapján így rekonstruálható: baloldalt A kapu, felette egy ablak, A másik két ablak az emeleten egymás mellett jobbra, ezek nyilván ugyanabból a nagy szobából nyíltak.

A j t ó egyszerűen profilált kereteléssel, párkánya közepén konzol-szerű disszel. Lt. sz. - Mérete: 228 x 173 x 18-12; belvilág 184 x 106. 5. Rajza Pákei Lajostól: B a l o g h 1944. 29. d. kép. Lelőhelye: Püspöky ház, Fő-tér 20. sz.

- 103, 101 Ajtó triglyphes tagolású tiszta dór frizzel, fogoros párkánnyal. Lt. sz. - (II/40. és IV/8. kép). Mérete: 207 x 142. 5 - 149 x 25. 2; belvilág: 183 x 90. Rajza Pákei Lajostól (BALOGH 1944. 19. kép).
Irodalom: Balogh 1934. 138 képpel. 1944. 11., 19. kép.

- Baluszter alakú féloszlop, elülső része lefaragott.
Lt. sz. - Mérete: 122 x 27. 5 x 15. (A kiállítás VIII. termében.)
- 97 Baluszter alakú féloszlop. Lt. sz. - (II/37. kép). Méretei: 123 x 25 x 27. (A kiállítás VII. termében.)
Baluszter alakú féloszlop. Lt. sz. - Méretei: 122 x 28 x 16. (A kiállítás VII. termében.)
Baluszter-orsó maradványa, sima felülettel. Lt. sz. - Mérete: 47 magas; 17. 5 az átmérő fent, kb. 25 az átmérő lent.
Baluszter-orsó maradványa pikkelyes díszrel. Lt. sz. - Méretei: 62 x 15. Irodalom: GERECE 1906. 436.
Valamennyi baluszter féloszlop és baluszter maradvány lelőhelye: Püspöky ház.
Pákei Lajos rajzán (BALOGH 1944. 20. kép) négyféle baluszter oszlop látható: 98 sima törzsű (IV/7. kép), pikkelyes törzsű (ezek a Muzeumban), levéldiszes törzsű 82 (az egykori Pákei villa keltjében - IV/46. kép) és egy rokokó-oszlop. Pákei ezeket mint ablakfülkét osztó, illetve ablakot keretelő balusztereket alkalmazta rekonstrukciós rajzán. Kérdés azonban, hogy ez a rekonstrukció mennyire hiteles? A Sárdy-féle festményen látható homlokzat ilyen rekonstrukciót nem valószínűsít, nem is lehet efféle sehol sem látni Erdélyben. Sokkal inkább lehetne arra gondolni, hogy ezek a baluszter-oszlopok az udvari tornác maradványai, szabatosan a szélső keretelő tagok.

Petrus Minch házának maradványa (Fő-tér 19)

Ajtó egyszerű tagolással, fogoros párkánnyal. Lt. sz. I. N. 8015. Mérete: 216 x 153 x 20; belvilág 178 x 85. A cimerpajzsban M monogram. - Ez a monogram

- 85 megegyezik Petrus Minch házából származó 1573-as it az 1574-es ajtó monogramjával (az utóbbi befallazva az egykori Pákei villa előszobájában). Rajza Pákei Lajostól (IV/6. kép), téves provenienciával - megjelöléssel (Basta ház).
Az ajtónak egyszerűen, simán profilált kerete (IV/7. kép) a korarenaissance-ra megy vissza. A budai várpalota töredékei között számos változata található (Balogh: Mátyás. 1966. I. 125-126; II. 105. kép). Az olasz cinquecentóban is kisebb-nagyobb változtatásokkal gyakran alkalmazták (Róma, San Pietro in Vincoli,

- 86 sekrestye-ajtó Giulio della Rovete címerével. XVI. század eleje stb.). Serlio rajza, mely 1566-ban jelent meg (IV/5. kép), egykoru a Minch ajtóval.

Monostor utca 3. sz. ötvös-ház maradványai

- 119-120 Ajtó. 1586. Lt. sz. I. 7039-7042 (II/45, 47. kép). Méretei: 221 x 135, ajtófél 170 x 24 x 15; friz és párkány együtt 51 x 135; belvilág 171 x 71. Felirata (feloldva a ligatúrákat):

AZ MIT ELKEZDÉS · BIZD AZ ISTENRE
 TELIES ZIVEDBŐL MERT AZ AZ ISTENNEK PARAN
 COLLATIANAK MEGTARTASA 15 · 8 · 6
 NE ITELI · NEM ITELTETEL · TEKINCH MEG · ÖNMAGAD.

Az első mondat mintegy Jób 22. 21. versének változata. A harmadik sor Máté evangéliumának igéje (7. 1.) a Hegyi beszédből.

- 118 P á r k á n y f r i z sarokkrozzettával, a címerpajzsban ötvös jelvénnel (kehellyel) és N I betűkkel. Lt. sz. I. 7043 (II/46. kép). Mérete: 31 x 62 x 16.

Irodalom: BALOGH 1934. 145, 139, képpel (eredetének meghatározása, jelentősége). 1935. 22., 44. kép. 1940. 545, 539 képpel. GEREVICH 1940. XXXVI tábla (Balogh Jolán felvétele). Biró 1941. 83. Rados 1942. 23/2, GOLDENBERG 1958. 108.

Hid utca, Bernardus pictor házának maradványa

- 87 A kapuzat párkánya, két szélén konzolos lezárással. 1514. Lt. sz. - (II/29. kép). Méretei: 30 x 207 x 25. Felirata (feloldva a ligatúrákat):

TEMPORE SECTE CRUCIATE DOMINO JOHANNI ZOPOL VAJVODE
 TRIUMPHANTI
 FAVSTE BERNARDVS PICTOR 1 · V · X · IIII .

Lelőhelye: Hid-utca 308. sz.

Irodalom: BALOGH 1943. 62, 85, 174, 257, 378 (régőbbi irodalommal), 63. kép. ENTZ 1957. 255. GOLDENBERG 1958. 107. SEBESTYÉN 1963. 87. 1. 17. jegyzet. Muzeul Cluj 1967. 48. PASCU-MARICA 1969. 70. 1. 66. kép.

Hid-utca 22. számú ház maradványai

- 104,109 Ajtó. 1585. Lt. sz. VI. 1502 (II/42. és IV/33. kép). Méretei: 219 x 156 x 20; keretszélesség 27; belvilág 190 x 88. A címerpajzsban szakállas fej. Felirata:

SERVATA · VALEBVMT · SI · NON · FETEB
 VNT · A · D · 1585.

- 106,111 Ajtó. 1586. Lt. sz. VI. 1504 (II/43. és IV/32-33. kép). Méretei: 252 x 158 x 17; keretszélesség 35; belvilág 186 x 88. 5. A címerpajzsban B H R monogram

és plasztikusan faragott rózsza. Felirata:

SIC • TRANSIT • GLORIA • MVNDI
A • D • 1 • 5 • 8 • 6

(Margalits 1895. 221. Henkel-Schöne 1967. 1263.)
Mesterjegye (a bal ajtó-felen a párkánytól balra):

107, 110 Ajtó, közepén háromszögben megtört párkánnyal. XVI század vége. Lt. sz. - (II/44. és IV/35. kép). Méretei: 282-247 x 198 x 15; keretszélesség 29; belvilág 179 x 93. A párkány közepén nyolcszögű mezőben függőlegesen felállított „tabula ansata”-ban H B monogram (Hensler Benedek ötvösmester monogramja).

Ajtó fél kettős pilaszterrel, felette kiugró párkánnyal. XVII. sz. eleje. Lt. sz. VI. 1501. a Méretei: 266 x 48 x 16.

Ajtó fél kettős pilaszterrel, felette kiugró párkánnyal (az előbbi párdarabja). Lt. sz. VI. 1501. XVII. sz. eleje. Méretei: 267 x 49 x 18.

A diszitetlen, de sokszorosán tagolt pilaszterfejek későrenaissance jellegűek. Előzményük – végső fokon – a firenzei Biblioteca Laurenziana fülkéje (The Art Bulletin. XVI. 1934. 140). A pilaszterek megkettőzése szintén a későrenaissance jellegzetességei közé tartozik. Ezek a darabok kétségtelenül a századfordulóról vagy pedig a XVII. század elejéről származnak. Valamennyi maradvány lelőhelye: Hid-utca 22. sz., utóbb Majális utca 29. sz., az egykori pákei villa, ahonnan 1936-ban szállították be a Muzeumba.

Irodalom: BALOGH 1934. 145. RADOS 1942. 24/1, 24/2, 33/1 (a 3 ajtó rajza). BALOGH 1944. 12. SEBESTYÉN 1963. PL 26 (az 1586-os ajtó rajza). Muzeul Cluj. 1967. 94., 51. kép. PASCU-MARICA 1969. 81. kép (a megtört párkányu ajtó). H. TAKÁCS 1970. 111. kép (az 1585-ös ajtó tévesen mint a „volt Pákei ház ajtaja”).

Az óvári un. Basta ház maradványai (Karolina tér déli sora)

Ajtó egyszerűen profilált kerettel, fogsoros párkánnyal. XVI. századközepe. Lt. sz. VI. 1711. Méretei: 188 x 139 x 20; belvilág 160 x 71.

Ablak. Kettős keresztosztással, egyszerűen profilált kereteléssel, fogsoros párkánnyal. XVI. sz. közepe. Lt. sz. VI. 1672 (II/30. és IV/41. kép). Méretei: 215 x 182 x 19; párkányszélessége 193.5; ablakfél szélessége 22; a keresztosztású közök belvilága 35. 5; 36; 38; belvilág 152 x 133.

88, 91 Ablak kettős keresztosztással, egyszerűen profilált kereteléssel, fogsoros párkánnyal. XVI. sz. közepe. Lt. sz. VI. 1973. Az előbbi ablak párdarabja. Méretei azonosak.

A kettős keresztosztású ablak, éppen úgy, mint az egyszerű keresztosztású ablak gyakori forma a XVI. században. A kettős keresztosztású ablakokat főként jelentősebb termekben alkalmazták. Báthory István 1572-ben ilyeneket rendelt Besztercén, azaz ablakot „in formam duplicata Crucis pro maiori domo una, pro alijs vero minoribus in formam Simplicis tantum crucis” (Veres 1944. 193).

89, 90 Ajtó 1553. Lt. sz. -. (II/31. és IV/40. kép). Méretei: 215 x 165 x 20; belvilága 170 x 94; keretszélesség 32; oszlopfő magassága 23. A cimerpajzsban H betű és évszám: 1553.

Felirata:

ESA Z 8 • OMNIS OVI CREDIT • IN EVM NON [F] ESTINET
(Ésaiás 28.16.b. - Róma 9.33. e.)

Irodalom: CSÁNYI 1913. 7. kép (az 1553-as ajtó) BALOGH 1944. 11. (említi valamennyi maradványt). RADOS 1942. 19/2 (az 1553-as ajtó rajza).

Szórványmaradványok

Párkányfriz négy darabban felirattal. 1540 körül. Uj lelet. Méretei: 17. 5 x 126. 5 x 19; betűmagasság 5 cm. Igen szép antiquabetüs felirat, amelyet középen „olasz korsó” (alacsony vázában három szál vésett virág) szakít meg.

A felirat töredékes szövege:

... ANTEM ... CVIVS • PRO ... PATRIAM • TEN .. AD ...
 ... CREDIS ... SCANDER ... VIRTUTE ... T ... TE ...

A betűk típusa igen közel áll Wolphard Adorján építkezéseiből kikerült faragványok felirataihoz (1534-1541).

- 169 Ajtópárkány fogsorodisszel. 1552. Lt. sz. VI. 2780 (II/82. kép).
 Méretei: 28.5 x 125 x 19. A cimerpajzsban P S monogram. Felirata: „... C ·

DOMINI (a cimerpajzstól balra) · M · D · XXXXXII.” Lelőhelye: Közép utca 13 (Deák F.-u.).

Fríz német felirattal. 1556. Lt. sz. -. Mérete: 12 x 129 x 21. Felirata:
 WER IN GOT FERTRAVT (a pajzstól balra) DER HOT WOL GEBAVT (a pajzstól jobbra). A pajzsban évszám: 1556. Lelőhelye ismeretlen.

- P53 Irodalom: P ó s t a 1903. 52. sz. BALOGH 1935. 22. GOLDENBERG 1958. 108.

- P58 Párkányfríz – maradványa felirattal. 1587 (vagy 1582) Lt. sz. -.
 170 (II/86. kép). Méretei: 19 x 76 x 10. 5. Felirata:

„... M • A • DEO • BENEDICE
 ... S • DAT • GRATIA [M] • 1 • 5 • 8 • 7

Ajtópárkány fogsorodisszel. 1588. Lt. sz. - Mérete: 24 x 130 x 19. 5.
 A cimerpajzsban G K D monogram. A fogsor alatti sima frizen: 1 5 8 8 .

Kapuzat-párkány felirattal. 1596. Lt. sz. -. Mérete: 26 x 396 x 26.

Felirata:

1 5 INVITARE EST CALAMITATEM CVM TE FELICEM VOCAS 95.

(Walther II/2. 1964. Nr. 12806. b.) Lelőhelye: Fő-tér. Tivoli ház.

Irodalom: Erd. Múzeum. 15. köt. 1898. 347 (mint a Régiségtár új szerzeménye említve). GERECZE 1906. 436.

- 171 Háromosztatu ablak szemöldökköve lekopott fogsotos disszel. XVI. század 2. fele. Lt. sz. VI. 1712. (II/84. kép. tévesen ajtóparkánynak nevezve.) Méretei: 32 x 145 x 16. 5. A cimerpajzsban szabójelvényként olló. Lelőhelye: Magyar utca, egykori unitárius házak az északi soron, a jelenlegi unit. Kollégium helyén.

Háromosztatu ablak szemöldökköve. 1599. Lt. sz. 1699. Méretei: 24 x 161 x 16. 5. A cimerpajzsban: S S betűk, a frizen évszám: 1599. Lelőhelye: Magyar utca, unit. házak.

Ajtó fogsoros párkánnyal. XVI. század vége. Lt. sz. VI. 1711. Méretei: 188 x 137 x 20, belvilág; 161 x 72. Lelőhelye: Magyar utca, unit. házak.

Friz triglyphes tagolással, rozetta disszel üres cimerpajzssal. XVI. század vége. Lt. sz. -. Méretei: 35 x 119 x 18. Lelőhelye: Közép utca (Deák F. utca).

Friz maradványai négy darabban: 1. bal szélén voluta-alaku gyámkő levél-disszel (27 x 34); 2. szárnyas angyalfej (27 x 20). 3. jobbfelé forduló ruhátlan szárnyas puttó, aki két kezével a cimerpajzs kihajló ívelésébe kapaszkodik (18 x 28); 4. balfelé forduló, ruhátlan szárnyas puttó, aki hasonlóképpen a cimerpajzsba kapaszkodik, mellette a jobb oldali szárnyas angyalfej maradványa (19 x 27). A friz tehát így rekonstruálható: középen cimerpajzs két szárnyas puttóval, jobbról és balról egy-egy szárnyas angyalfej, a friz két szélén voluta alaku gyámkőlezárás. XVI. század 3. negyede. Lelőhelye: a plébánia udvara.

- 173 Zárókő fejjel. XVI. század vége. Lt. sz. - (IV/52. kép). Méretei: 29 x 15 x 19. A háttér rovátkolt. Lelőhelye: Monostor utca.
- 174 Párkány-töredék madárral. XVI. század vége. Lt. sz. - (IV/51. kép). Méretei: 34 x 18 x 10. 5. Lelőhelye ismeretlen.
- 175 Cimerpajzs (gyámkőről?). 1583. Lt. sz. I. 9360 (II/85. kép). Méretei: 27 x 22.5 x 3. A cimerpajzsban: lombos ágon álló, bal felé forduló madár, csőrében lombos ággal, valamint az évszám: 1 5 8 3 . Lelőhelye: Boldog utca.

SIRKÖVEK

Szent Mihály templom sarkövei

- 184 Siremlék-töredék. oroszlanos cimerral. 1510-1520 körül (II/7. kép). Fő-tér 14-15. sz., a kapualjban befalazva. Mérete: 77 x 29. - Irodalom: Balogh 1943. 263., 145. kép.

Petrovich Péter siremléke. 1558. A nagy templom szentélyében állott. Basta 1600-ban lerontatta (JAKAB II. 1888. 116).

Sirkőtöredék felirattal, jobb széle csonka. Uj lelet. Lapidarium. Mérete: 44 x 42 x 12. Felirata (feloldva a ligaturákat):

ILPVS ERI CVM M ...
AETERNA • ET • CARPI...
ANNO • AETATIS • S.....
FESTVM • NAT.....
VXOR MOEST A.....
EIVSDEM.....
VXOR MOEST [A].....
DESIDERAT.....

Farkas utcai templom sarkövei

(A felsoroltak közül az első hét darab 1911-ben, a templom restaurálásakor került a Muzeumba.)

Gerő Tamás sarköve 1510 körül. Muzeum. Adatai:

BALOGH 1943. 262-263 (régebbi irodalom). 65. kép. – Ujabb irodalom: ENTZ G.: A Farkas utcai templom. 1948. 28. PASCU 1954. 199. fig. 25, GOLDENBERG 1958. 103, 108, Muzeul Cluj 1967. 45. PASCU-MARICA 1969. 55. kép.

Helena asszony sarköve. 153... Muzeum. Adatai: BALOGH 1943. 283-284 (irodalommal). – Ujabb irodalom: ENTZ i. m. 1948. 28. GOLDENBERG 1958. 108.

Sirkő-töredék felirat nélkül. 1530-as évek. Muzeum. Adatai BALOGH 1943. 264. ENTZ i. m. 1948. 28.

Georgius sarkövének töredéke lekopott cimerral. Muzeum. Adatai:

BALOGH 1943. 264. – Ujabb Irodalom: ENTZ i.m. 1948. 28. ENTZ 1957. 256 (talán Georgius lapicida sarköve). – Megjegyzendő, hogy a kövön nemesi cimer maradványa vehető ki, mezejében ágaskodó állat törzsével. Ez a cimer pedig aligha lehetett Georgius lapicidáé, a circumspectus civis-é.

- 185 Seres János sarköve. 1579. Muzeum. Lt. sz. VI. 1695 (II/90. kép). Méretei: 123 x 84 x 16.5. A sarkő felső mezejében mélyített négyszögben cimerpajzs. A mező széles keretén körirat:

QVI OBYT MARTIVS DIE VIGESIMO QVARTO A • D • 1 • 5 • 7 • 9

A sírkő alsó mezejében epitaphiumszerű felirat:

HIC TVMVLATA SERES REQIESCVNT MEMBRA IOA
 QVI PIETATE SVA CLARVS ET ARTE F
 INSIGNIS SC VLPTOR FVERAT LAPIDVM Q PO
 HVIC SVA PERPETVVM DANT MONVMENT
 ANNIS LVSTRA NOVEM SVPERA VERAT EDV
 TRISTIA CVM DOMINO FATA IVBENT S

Rovátkolt szivpajzsban mesterjegy monogrammal:

Lelőhelye: a Farkas utcai templom szentélyének északi fala, ahol látható volt a XIX. században is.

Irodalom: ESZTERHÁZY J.: A kvári Boldog Asszonyról címzett minorita jelenleg ev. ref. templom története s építészeti leírása. Arch. Közl. IV. 1864. 8. JAKAB Rajzok II. 1888. 24. 1. GERECZE 1806. 433. SÁNDOR 1913/I. 208-210 képpel. BALOGH 1935. 21, 45. kép. HEKLER A.: A magy. művészet története. Bp., 1935. 155. HEKLER, A.: Ung. Kunstgeschichte. Berlin, 1937. 94. Balogh 1940. 554 képpel. ENTZ 1948. 28. BALOGH 1956. 313. 1961. 353. 1964. 353. PASCU-MARICA 1957. 78. BALOGH 1970. 245. 1973. 257. - L. még Seres János tevékenységéről szóló irodalmat: Ars Hungarica. 1974. 373.

186-187 Berkenyesi Istvánka sírköve. 1595. Muzeum. Lt. sz. VI. 1696. (II/91. 92. kép). Méretei: 120 x 47. Felirata (feloldva a ligaturákat):

FILIOLO • CHARISSIMO • STEPHANO
 MENSEM • VNVM • DIES • XXI • NATO A • D
 1595 • DIE VI • OCTOBRIS • EXTINCTO
 MATTHAEVS BERKENIESI • ET
 ANNA • CONIVNX PARENTES
 POSVERVNT

Mesterjegye, nyilván Berkenyesi Máté céhmester jegye:

Lelőhelye: a Farkas-utcai templom nyugati előcsarnoka.

Irodalom: SÁNDOR 1913/I. 211-212. SÁNDOR 1913/II. 60-62. ENTZ 1948. 28. Kelemen Lajos Emlékkönyv. Kvár. 1957 (a borítólap disze). GOLDENBERG 1958. 109. BALOGH J.: A művészet Mátyás király udvarában. II. Bp., 1966. 569-g. kép. Muzeul Cluj. 1967. 45.

Dominus Martinus sírköve. XVI. századvége Muzeum. Lt. sz. VI. 1715. Méretei: 103 x 89 x 30. A sírkő felső része hiányzik. A megmaradt rész diszitetlen. Ékessége a kitűnően megkomponált, antiquabetüs felirat:

VOX COELESTIS
 BEATI MORTVI QVI IN
 DOMINO MORIVNTR
 NON GENVS ET GAZAE FACIVNT NON FAMA BEA TV [M]
 PARTA LABORE LICET NOBILITASQVE VETVS
 ILLE BEATVS ERIT DNO QVI RITE QVIESCIT
 MARTINVS PATRI VT GLORIA PARA SOLI
 QVI PIETATE POTENS ET SERVANTISSIMVS AVC[toritate]
 ET SANCTA CLARVS RELIGIONE FVIT
 SPIRITVS ASTRIFERAS CİNERIS MIGRAVIT IN ORAS
 HIC LAPIS OSSA TEGIT NOMEN IN ORBE VIGET
 CATHARINA BEK CONSORS
 MARITO CHARISSIMO ET
 MARTINVS LITERATVS FILIVS
 PARENTI OPTIMO
 PERENNIS SDEBIL /?/ POSVERVNT
 [MON] VMENTVM

(A felirat 1, 2, 3 sora idézet: Jelenések könyve 14. 13.)

Irodalom: SÁNDOR 1913/I. 213.

Az elhunyt fia, Martinus Literatus és a Farkas utcai jezsuiták között kivételesen jó kapcsolat volt (Fontes II. 1913. 180). A templom 1582. februárjában kelt canonica visitatiója pedig így ír az előre megadott temetkezési engedélyről: „Sepultura non detur in templo praeterquam his, quibus iam concessa est et domino Martino...” (Fontes I. 1911. 217). A sírkövet Martinus Literatus csináltatta, valószínűleg ő fogalmazta a sírfeliratot is. Megbecsült várospolgár volt, 1586-ban centumvir (Fontes. II. 1913. 180); hagyatékában szép könyvtár maradt (Jakó 1957. 388). – Az elhunyt felesége a Bek családból származott, valószínűleg

Bek János leánya volt; házuk a Fő-tér keleti során állt, a Kakas ház szomszédságában dél felől.

183.b Mathéné sirkövének a töredéke. XVI. század utolsó negyede (IV/49. kép). Uj lelet. Farkas utcai ref. templom kőtára. A dombormű közepén kiterjesztett szárnyu angyal, aki jobb és bal kezével egy-egy cimerpajzsot tart. A jobb oldalinak (heraldikailag a bal oldalinak) csak a széle látszik. A bal oldali (heraldikailag a jobb oldali) pajzsban álló nőalak látható, a cimerpajzs bal felén. A V E S betűkből ligatúras monogram, a cimerpajzs jobb felén, a pajzs szélén is tulmenő felirat: MATHENE. Méretei: 40 x 40 x 16. – Máthéné talán annak a Keomyes Máthének volt a felesége, aki 1555-ben adófizető polgár volt a Farkas utcában (Kvár szkve I/IV. 77, 144). Ha ez a feltevés helytálló, akkor a sirkő valószínűleg Keomyes Máté műve.

183.a Sirkőtöredék szegélye indadisszel, felirata átmeneti típusu betűkkel. XVI. század első negyede. (II/8. kép, a jobb oldali töredék.) Uj lelet. Lapidarium. Méretei: 30 x 37 x 13. Felirata: C I A C E T . – Ugyanebből a sirkőből még két töredék azonos típusu betűkkel és levél disszel (az egyik: 50 x 40 x 14). Feltehetőleg összetartoznak.

Sirkőtöredék rozettás indával és betümaradványokkal. XVI. század első negyede (II/8. kép, a bal oldali töredék). Uj lelet. Lapidarium. Mérete: 40 x 43 x 23. Feliratából két átmeneti típusu betü vehető ki: N O .

188 Séra Anna siremléke. 1597 (II/95. kép). Uj lelet. Lapidarium. Méretei: 170 x 77 x 15. A sirkő felső mélyített négyyszögletes mezejében, olasz koszoruban álló nőalak, jobb keze felől olló és V : S E betük. A sirkő szegélyén körirat: HIC IACET ANNA BIIT ANNO DNI M D XCVII M/ensis/ FEB · AETATIS · SVAE · XXIII. Az alsó mező felirata (baloldalon a kő erősen lekopott):

TVMVLVS ANNAE SERAE
VIXI DVM VISVM EST SVPERIS
VITAMQ [VE] PEREGI INNOCVA
TVMVLVS NVNC MEA MEMBRA TENET
GRATIA MAGNA DEO CVI MORS
CVI VITA MINISTRAT
ILLE MIHI VITAM SVSTVILIT ILLE DEDIT.

Lelőhelye: a hajó északi fala mellett az egyik stallum alól a padozatból került ki a restauráláskor (1959).

Ismeretlen helyről szórványlelet

Generosa Domina... Rivuliensis sirköve. 1581. Muzeum. Lt. sz. - Méretei: 174 x 65 x 88. A sirkő sima keretelésű mezeje négyes osztatu: a felsőben

felirat, a két középsőben üres cimerpajzs indadisszel, az alsó üres. Körirat maradványai a sírkő keretén:

HIC SEPVLTA IACET GENERO SA [DO] MINA
RIVVLIENSIS: QVE O..... TERTIA DIE IANVARI ANNO DOMINI 1581

A felső feliratos táblán:

BIS DENIS VITAE SEPTEM
IAM IVNXERAT ANNOS
MORTE PVERPERY CVM
PETYT ASTRA GRAVI
G M M

Irodalom: POSTA 1903. 53. sz. (lelőhelyet nem említ). – Mivel 1903-ban már a Muzeumban volt, nem tartozhatik a Farkai utcai sírkövek közé, amelyek 1911-ben a templom restaurálásakor kerültek a Muzeumba.

Városfalakból származó sírkövek

A házsongárdi temető megnyitása előtt a városfalak tövében (külső Széna-utca. Hidelve, Hóstát) temetkeztek. Nagyajtai Kovács feljegyzése szerint (1840. 67-73) a sírkövek találhatóak voltak a Magyar kaputól a Közép kapuig, a Torda kaputól a Bogdánfi házig, illetve bástyáig, a Széna utcai kisajtótól a Monostor kapuig, azaz olyan helyeken, ahol kettős várfal volt (L. Kvár térképét: Szabó 1946. 32-33). A Széna utcai kisajtó és a Monostor kapu között 43 sírfeliratot számlált meg Jánosi Ferenc 1840 előtt.

189 Erzsébet asszony, Keretzegy Ötvös János feleségének sírköve. 1554 (II/93. kép). Muzeum. Lt. sz. –. Tabula ansata-szerű kőlap. Mérete: 36 x 59. Felirata (kiegészítve és a ligaturas betűket feloldva):

YT NIVGOZIK EORSEBET
AZZONY KERETZEGY
ÖTVES JANOS FELESÉGE
HATOD MAGÁVAL 1554.

Lelőhelye: Hóstát.

Barbara asszony, választó Gergely leánya, Ötvös Antalné sírköve 1574. Rajza Pákei Lajostól (BALOGH 1944. 5-a. kép). Felirata:

IT : FEKZIK : VALAZTO
GERGÖLY : LEANIA :
BORBARA : AZONY
ETÖVÖS : ANTALNÉ:
HOLT : MEG : NAG : BODOG
AZONY NAPPYAN 1574

Lelőhelye: Külső Széna utcai várfal, a Bogdánffy-bástya (vargák bástyája) falában (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840. 68).

Bányai Ötvös János sírköve. 1674. Rajza Pákei Lajostól (BALOGH 1944, 5-b. kép). Felirata:

IT : F EKZIK BANAI :
OTOVOS : I ANOS
HOLT MEG : MIN
D : Z ENT : N APIAN
1 • 5 • 7 • 4

Lelőhelye: Külső Széna utcai várfal.

Szigyártó Jánosnak és leányainak a sírköve. 1574. Rajza Pákei Lajostól (BALOGH 1944. 6-a. kép). Felirata:

ITT FEKSIK VD·SIGIARTO
IANOS HÁSAS LEÁNIAVAL
NIVAL ÉS HAIDON
LEANIAVAL
ANNO DOMINI
1574

Lelőhelye: Külső Széna utcai várfal.

P59 Was Tamás sírköve. Rajza Pákei Lajostól (BALOGH 1944. 6. kép). Felirata:

ITT FEKZIK
WAS TAMÁS
1579

Lelőhelye: Külső Széna utcai várfal, Incze Sámuel telkén (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840. 68).

191 Nyirő János fia Istók sírköve. 1585. (II/96. kép). Egykor a várfalban, így rajzolta le Pákei Lajos, utóbb átvitték a házsongárdi temetőbe és egy másik sír-
emlékbe falazták a kápolnától keletre. Felirata (feloldva a ligatúrákat):

IT NIVGSIK ISTENBE
NJRW. IANOS . FYA
ISTOK HALALA LEOT
PWNKOST HAVANAK
12 NAPIAN ANNO
1 5 8 5

Lelőhelye: Széna utca és Monostor kapu között a várfal belső oldalán, a Csiki ház táján (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840. 68-69).

Begreczi Bálintnak és feleségének Viczey Mártának sírköve. 1607. Rajza Pákei Lajostól. Felirata:

ITT FEKSZIK BEGRECZI
BALLINT FELESÉGÉ-
VEL VICEY MARTÁVAL
A D 1607

Lelőhelye: a Magyar kapu és a Közép kapu között a Szentegyház utca irányában volt a várfalban (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840. 68). utóbb elkallódott, mignem 1935-ben a Petőfi utca 4. számú telekről került elő (HEREPEI 1971. 444).

Begreczi Bálint 1580-ban ötvös mester. 1600-ban az ötvösök céhmestere volt, 1605-ben szenátor (JAKAB Okl. II. 1888. 729.; JAKAB II. 1888. 313.)

Irodalom: NAGYAJTAI KOVÁCS 1840. 67-72. Deák F.: Magyar feliratos sírkövek a XVI. századból. Arch. Ért. R. F. IX. 1879. 358-359. ZSAKO 1911. 4. BALOGH 1935. 22. BALOGH 1944. 8., 5-6. kép. GOLDENBERG 1958. 109. GAÁL György: Házsongárdi Pantheon. Korunk. 1972. 382., 2. kép (Nyirő Istók sírkövét közli, „mely ma már valószínűleg megsemmisült”).

A házsongárdi temető sírkövei

- 192 István kis fia István síremléke. 1586 (II/97. kép). Elpusztult. Egykori helye: III. osztály B tábla 2108. sz. sír előtt. Méretei: 53. 5 x 28. 5 x 15. Felirata (régí fénykép alapján):

..... ZIK IS
 ISTVANNA
 ISTVAN HOLT
 HAROM ESZTEND
 ORABAN KISAZZ
 HAVANAK 15 NAPIA
 1 5 8 6

Irodalom: ZSAKO 1911. 8. HERPEI 1950. 2. sz. (kézirat).

- E kövel együtt Herepei János hét darab XVI. századi sírkövet, illetve sírkőtöredéket kutatott fel és irt le nagy munkájában. Ezek a következők: 1.) néhai Putnokyi Szabó Jakabnak Mihály nevű kis fia 1585. 2.) István kis fia István 1586, 3.) ismeretlen 1592, 4.) 55 éves ismeretlen 1598, 5.) több gyermek 1598, 6.) Pesthi Ötvös János hozzátartozója 1600. április. 7.) Bonczidai Gergely ötvös mester, városi tanácsos, főbíró koporsóköve 1600. június 15. (az utóbbi a Muzeumba került. –II/194 kép. GOLDENBERG 1958. 109). Latin feliratosok: 1, 3, 4, 7, a többi magyar feliratos.

- 190 A házsongárdi sírkövek ismertetésekor mély hálával emlékezem vissza Herepei Jánosra. Kolozsvár multjának odaadó tudós kutatójára, aki szíves kézséggel engedte meg hatalmas kéziratának tanulmányozását, adatainak felhasználását.

P60

Temetkezések, temetők.

1563. febr. 6. Kvár tjkve: „Itera decrevit civitas, ut a modo et in posterum inter muros civitatis sepulturam non permittant fieri, sed corpora in horto claustrum monachorum cheriensium sepelliantur.” Sirásét ii rendelnek (180. 1.).

1573. febr. 3. Kvár tjkve: az emberek panaszokból megértették „Mynemo Iszonyuságok lesznek az holt testeknek ky hániasából es darabra való vagdalalásából. Es hogy az temetoe heliek Immár rakwak.” (20. 1. - JAKAB II. 1888. II. 223)

1573. febr. 17. Kvár tjkve: „Akarjuk azt is, hogy a mai naptól fogva a két ken, mely a Széna utcai kis ajtótól és a Kozépkapun alól van, megszabaduljon temetésre, a többi temetőhelyek pedig betétesenek.” (JAKAB II. 1888. 223.)

1573. dec. 89. Kvár tjkve: a Monostor kapubeli temető felől a bíró viseltessen gondot (ugyanott).

1574. febr. 27. Kvár tjkve: „Az owarbelj Clastromba es porticusaba Zok okbol nem Teccijk eo kg.-nek varoswl a temetesnek lennij, hanem ugi teccyk eo kg. -nek hoga Az cery bacatok Clasttomanak porticusa eleot Mynemw darab feold vagion Azt Be kelj rekesztenij valamij deszkaval es oda themethny.” (Kvár tjkve 99)

1580. jan. 3. Kvár tjkve: a bíró nézesse meg a két temető helyet Hidelvén és a Tordakapun kívül levőt: melyik alkalmasabb (JAKAB II. 1888, 233).

1585. máj. 11. Kvár tjkve: látva a sok elhalálózást (1585-iki pestis járvány) és a temető helyek alkalmatlan voltát, elhatározták, hogy „a Torda-utcai kisajtón kívül való földben, ahol mostan az dinnyét vetették, egy jó és tágas darab helyet szakasztanak temetőhelynek; ahová mind szegény és gazdag személy válogatás nélkül temetkezék, mely helyet jó, örökös sövényvel befogjanak” (JAKAB II. 1888. 347).

1599 (?). Az egyházi számadása alapján Jakab Elek: „Mikor a templomokba temetnek, hol egy hely ára 10 forint, a padimentumot a harangozó csinálja be szép egyenesen, amelyet a sírásók felbontottak volt, dija 25 pénz.” (JAKAB II. 1888. 340)

1602. márc. 4. Kvár tjkve: a bitó a Közép utcai kapunál es a Monostor kapunál levő két kőkeretet szabadittassa meg, a temetésben meg a régi mód tartassék meg (JAKAB II. 1888. 421).

1602. márc. 6. Kvár tjkve: a templomi temetkezéseket betiltották (ugyanott 421-422).

1614. márc. 25. Kvár tjkve: két centumpatert választottak a temető kertészeivé (hortulani defunctorum). A két első kertész: Ewert Márton és Kintha Mihály (ugyanott 575).

Az 1585-iki tanácsi határozat az un. házsongárdi temető helyét jelölte ki. Ez időtől fogva ez a fő temetkezési hely – mindmáig. A „Házsongárd” helynévről, amely utóbb a temető megjelölése lett, l.: SZABÓ T A.: Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek. I. Bukarest, 1970. 397-401.

*

AZ ÉPÍTKEZÉSEK IDŐRENDJE

1511-től kezdve a Szent Mihály templom észak-nyugati tornyának az építése

1512. Bernaldus pictor háza a Hid utcában

1516-1518. A városfalak építése

1531 előtt. Ujváry György lapicida felesége, Magdolna kápolnát építtetett a harmadrendű nővéreknek a Fatkas utcai templomhoz

1534-1541. Wolphard Adorján háza. Fő tér 32 (31). szám a keleti soron

1536. Fő tér 18. számú ház az északi soron

1539. Széna utca 6. számú ház

1540-es évek. Fő tér 20 (21). számú ház az északi soron

1544. A Hid kapu őriző háza

1552. Közép utca 13. sz. ház

1553. Az un. Basta ház az Óvárban, a Kis piacon, az északi soron

1555-1561 körül. Az óvári schola kialakítása az egykori domonkos kolostorban

1557. Feredőház

1559. Magyar utca 32. számú ház
 1560-1570 körül. Magyar kőfaragó háza, Közép utca 32. szám
 1562. A Farkas utcai templom tornyának javítása
 1562. A papirosmalom építése
 1565-1566. A kis templom átépítésének a befejezése
 1568-1569. Bogner-Gelyén ház a Fő-tér keleti során
 1571-1579 körül. Fő-tér 20 (21). számú ház (Püspöky ház)
 1574-1583. Fő-tér 19 (20), számú ház. Petras Minch építkezése
 1574. A Monostori kapu hidja és őriző háza
 1576. A Hid kapu javítása
 1578. Ajtó az óvári Mátyás házban
 1578. Építkezések a tanácsházán
 1578-1579. A cseri klostrom (Farkas utca) javítása
 1579-1581. Jezsuita kollégium a Farkas utcában
 1579-1582. Wolphard István háza. Fő tér 32 (31). szám a keleti soron
 1579-1583. Széna utcai Kisajtó
 1580. Szamoshid
 1580. A Magyar utcai Kisajtó felett való torony
 1580. Rósás János chirurgus építkezése
 1581. Városfal építése a Monostor kapu és az óvári szegletbástya között
 1582. A Közép kapu őrháza
 1581-1582. A Farkas utcai templomot a jezsuiták restaurálják és berendezik
 1583-1584. Jezsuita szeminárium a Farkas utcában
 1584-1586. Hid utca 22 (27). számú ház
 1585. Magyar utcai templom
 1586. A Szent Mihály templom tornyának a helyreállítása
 1586. A Monostor utcai magyar ötvös háza
 1589. Magyar utcai torony
 1590. Az óvári fogház
 1590-es évek. Kakas István építkezése a Fő-tér 32 (31). számú házban a keleti soron
 1591. A Hid kapu restaurálása
 1594. A Közép kapu tornya
 1595. A Petrus Daumen háza a Magyar utca északi során
 1597. Filstich Péter háza. Fő-tér 26 (27). szám az északi soron
 1598. Hid a Széna utcai Kisajtó előtt
 1603. Bogner-Gelyén Imre építkezése a Fő-tér 32 (31). számú házban a keleti keleti soron